

**Краєзнавство. №1-2 —  
Одеський Дністровський  
водогін: Як все  
починалось**

**Валентин Кобзар**



**2015**

**Exported from Wikisource on 12/14/18**

УДК: 628.143 (477-25)

*Валентин Кобзар (м. Київ)*

## **Одеський Дністровський водогін: Як все починалось**

*Стаття висвітлює історію започаткування Одеського централізованого водогону, особливо Дністровського водогону.*

*Ключові слова: І.О. Платс, Рашковський фонтан, водогін Ковалевського, Дністровський водогін.*

У вересні поточного року виповнюється 142 роки з часу започаткування Дністровського водогону, який забезпечив водою м. Одесу. Введення в експлуатацію споруд Дністровського водогону з водозабором із р. Дністер нарешті дозволило поставити, звичайно на певний час, «жирну крапку» в багаторічній боротьбі одеситів за право мати в місті добру питну воду в достатній кількості. Аби бодай частково уявити, які проблеми мали одесити за постійного дефіциту води в цьому південному місті від часу його заснування й до кінця ХІХ сторіччя, наведемо хронологію цього питання, опираючись на докладний опис водогону, що зберігся [\[1\]\[2\]](#).

У цьому сенсі найбільш цікавою є доповідьповідомлення інженера І.О.Платса, керуючого технічною частиною (читай

головного інженера за сучасною кваліфікацією посад) Одеського водогону. Свою доповідь <sup>[3]</sup>він виголосив в якості делегата IV-го Російського водопровідного з'їзду, що відбувся в м. Одеса 4-11 квітня 1899 р. За традицією, тоді кожен водопровідний з'їзд розпочинався з доповідей місцевих фахівців про водогін та систему каналізації міста, де проходив з'їзд. Готуючи доповідь про одеський водогін, інженер Платс скористався відомостями видання Одеського Міського Управління, що вийшло до сторіччя Одеси (1894 р.).

Питання забезпечення міста питною водою, з урахуванням незадовільних місцевих умов, було завжди в центрі уваги одеської місцевої адміністрації з часу заснування міста (1794 р.). Справа в тому, що в приморському місті відсутні більш-менш придатні джерела поверхневих прісних вод. За відсутності таких, спочатку вся увага приділялась пошукам ґрунтових, підземних вод. Взагалі-то підземні води в межах Одеси не відповідають вимогам питного водопостачання. Загальна жорсткість верховодок становила тоді від 15 до 100 градусів, значний загальний солевміст одеських ґрунтових вод (гіпс, сірчанокисла магnezія, глауберова сіль та інше) та наявність азотнокислих солей робили воду малоприсадною для питних потреб. Під час посух різко зменшувався дебіт навіть цих джерел.

Після наведеного вище стає зрозумілим, чому питання водозабезпечення міста виникло одночасно, а, вірніше, навіть раніше від часу його заснування. Так 15 травня 1792 р. катеринославський губернатор В.Каховський в своєму

донесенні про облаштування системи водопостачання поселення Хаджибей доповів про існуючі проблеми. Він же, чи не вперше, висловив припущення про можливість проведення води до майбутнього міста з далеких околиць чи Дністра. Та спочатку (за часів Хосе де Рибаса) активно будувалися колодязі для води. Для цього щоденно відряджались 50 чоловік військових з полків місцевого гарнізону. З розвитком міста число колодязів, звичайно, невпинно зростало. Так, за донесенням Лорера від 17.04.1797 р. в поселенні було 10 колодязів, до кінця 50-х років XIX сторіччя за даними підполковника Генерального штабу А. Шмідта – 230, а вже до кінця 60-х років XIX сторіччя – близько 600.

Та постачання водою з колодязя не могло задовольнити населення міста, що бурхливо розвивалось. 8 січня 1808 року міська Дума скликала загальноміські збори делегатів з числа мешканців. На цих зборах була прийнята ухвала про вкрай незадовільний стан водозабезпечення міста, особливо з урахуванням напливу в Одесу маси людей, обозів та морських суден. Збори висловили клопотання до вищих органів влади про здійснення так і не виконаного повеління імператриці Катерини II про проведення з околиць «сильной, прозрачной и легкой» води від джерела-фонтану, розташованого в 10 верстах від міста. І далі в ухвалі підкреслено: «...почерпнут люди прохладную воду, усталый старец оживит засохшие уста свои, жители обильно зуются к своему насыщению, способствуя на потушение и пламени огненному». Та проведення такої «далекої» води вимагало непомірних коштів і часу. Тому місцева адміністрація знову

почала шукати більш близькі та багаті водні джерела.

У тому ж таки 1808 р. градоначальник герцог Дюк де Рішельє доручив поручику свити Його Величності Рошешуару знайти джерела води проти Платонівської пристані порту. В свою чергу Будівельний комітет місцевої адміністрації запросив з міста Ясс (нині на території Румунії) фахівців з пошуку джерел води та облаштування фонтанів. Для водопою худоби були облаштовані ставки у Водяній та Фортечній (Карантинній) балках. Рашковський фонтан, що забирав воду з місцевості пізніше названої Малим фонтаном, був пристосований для постачання водою суден. У розробці проекту Рашковського фонтану (1805 р.) брав участь військовий інженер, австрієць за походженням І.І. Круг. В 1804 р. він був відряджений для роботи в Одеському будівельному комітеті для виконання фортифікаційних та гідротехнічних споруд.

Отже, за часів герцога Д.Рішельє, графа О. Ланжерона і графа М. Воронцова головним джерелом питної води в місті були колодязі, що належали місту та приватним особам. Досить непогану і значну за обсягами воду давали колодязі в районі Водяної балки. Власне і назва її була започаткована дякуючи воді. Застава в колишній зоні порто-франко (район вулиці Градоначальницької) звалася також «водяною». З тієї ж причини і вулиця Градоначальницька в народі звалася також «Водовозною».

Колодязі Одеси на той час являли собою споруди, що давали власникам значні прибутки. Тому нерідко, навіть міські

колодязі, захоплювались приватними особами. Іноді до цих колодязів приватниками обмежувались вільний доступ, проїзд. Нерідко траплялись випадки, коли міські колодязі навмисне засипались, і тоді виникала монополія приватних колодязів.

Цей факт був констатований у 1820 році депутатами В. Богровим, О. Сапожниковим та Г. Маразлі, що проводили за дорученням графа О.Ланжерона перевірку приміських хуторів та колодязів. Незважаючи на таке попередження групи депутатів, незаконні захоплення колодязів продовжувалось і в 1833 році місцевій владі довелось лише констатувати, що громадські (міські) колодязі Водяної балки остаточно перейшли у власність приватних осіб з формулюванням «...в силу давности». Чи не правда, читачу, доволі знайома картина з сьогодення.

З архівних матеріалів тих часів, підкреслював у своїй доповіді І.О. Платс, збереглося багато свідчень на несправність колодязів, їх забруднення та руйнування. Забрудненню води в колодязях і водоймах дуже дошкуляла сарана. Так, у 1824 р., з причин нападу на місто сарани, одеським градоначальником було запропоновано Одеському будівельному комітету зробити розпорядження про закриття дошками колодязів і копаней. В тому ж таки 1824 році, чи не вперше, було виконане дослідження води колодязів. Аналізами було встановлено наявність в ній вапняних солей, гіпсу та глини.

Незадовільний стан колодязного водопостачання змушував

місцеву владу і підприємців, одночасно з копанням нових колодязів, шукати шляхи найбільш надійного водопостачання міста. Одним з таких шляхів було облаштування в місті дворових цистерн для збирання дощових вод. На жаль, не збереглося достовірних відомостей про те, коли ж з'явилися перші цистерни в місті. Однак, відомо, що у 1827 р. було вирішено облаштувати цистерни в міських військових казармах. А в приватних садибах їх певно почали облаштовувати значно раніше. За даними Шмідта, в кінці 50-х років ХІХ сторіччя в місті було 875 цистерн. Ємність цих кам'яних споруд була різною і іноді становила до 40 тис. відер. Деякі з цих споруд збереглися в місті і донині. Зважаючи на значну їх вартість, цистерни тоді були у заможних власників і майже ніколи в загальному користуванні.

### 200px

Оскільки вода у цистернах переважно мала дощове походження, вона була «м'якою» та не придатною для пиття і використовувалась переважно для купання, прання та інших господарських потреб. Звичайно, якість цієї води, особливо її бактеріальне забруднення, не сприяли здоров'ю місцевого населення. Під час літніх посух вода швидко зникала з цистерн. Забігаючи наперед нагадаємо, що у 1873 р., напередодні відкриття нового Дністровського водогону, місто протягом декількох днів знаходилося в складному безвихідному становищі щодо водозабезпечення. Водовози стояли у довжелезних чергах біля колодязів. Звісно й продавали воду аж по 5 рублів за бочку. Для довідки, за ці гроші тоді можна було придбати пару взуття або 4 кг

осетрових видів риби, стільки ж вершкового масла, а сала – майже 10 кг! Дійшло до того, що воду стали підвозити спеціальними баржами, наповненими водою з Дніпра біля Херсону. Навіть велись перемовини з залізницею про транспортування води в цистернах.

Ідея В. Каховського про використання води з фонтанів з околиць міста стала можливою для втілення лише у другій половині ХІХ сторіччя. Тим не менш, вже за Д. Рішельє і, особливо, при О.Ланжероні місту було надано багато проектів такого використання фонтанів. Але всі вони не були реалізовані. У 1812 р. питаннями водопостачання займався відомий гідротехнік генерал П.П. Базен, який починав ще за часів герцога Рішельє. Він завідував всіма громадськими роботами в південних губерніях імперії і склав також проект водопостачання Одеси, який так і не був реалізований.

У 1818 р. Імператор Олександр І під час відвідування Новоросійської губернії та Південної Пальміри, звернув увагу на потерпання Одеси без води. Своім указом він повелів надати йому на затвердження проект водопостачання міста. Очевидно, що вже тоді мався на увазі водогін з Дністра. Адже ще 17 липня 1826 р. квартирмейстер, граф Л. Серрісторі, який служив при Новоросійському та Бессарабському генерал-губернаторі, в своєму рапорті на ім'я одеського градоначальника, посилався на документ від 23 червня 1818 р., поданий в будівельний комітет, щодо покращення життя в м. Одесі та його карантину. В цьому документі, на ім'я графа О. Ланжерона, йшла мова про вказівку Одеському будівельному комітету надати інженеру



Ю.В. Гаюї всі плани та проекти про водогін з Дністра, зроблені ще за часів Хосе де Рибаса. Однак, в Канцелярії Будівельного комітету ніяких планів не було виявлено. Сам генерал-майор Гаюї повідомив керуючого I відділенням IV-го Округу Шляхів сполучення, що він ніколи, ні від кого такі документи не отримував. В свою чергу пан Богданов, що служив з 1803 по 1826 роки в Комітеті, теж заявив, що в Комітет плани стосовно Дністровської води не надходили. Він лише чув, що покійний Хосе де Рішельє за життя висловлював міркування щодо Дністровського водогону.

Питанням водопостачання міста Одеси займався й міський градоначальник граф Олександр Гур'єв. У 1822 р. він подав на ім'я тимчасового керуючого Новоросійським краєм генерал-лейтенанта І.І. Інзова «Записку о водопроводе в Одессе и об отыскании воды». В ній підкреслювалась невідповідність для міста користування водою Малого, Великого та Рашковського фонтанів. Було запропоновано використати воду недавно відкритого нового джерела на хуторі колезького радника Рено (пізніше Бухаріна), а також відкрити нові джерела води в самому місті. Пізніше, 13 серпня 1823 року, граф О.Гур'єв доповів графу М.Воронцову про джерела в місті. Граф Гур'єв доручив завідуючому IV-м Округом шляхів сполучення генерал-майору, інженеру Потьє скласти креслення та кошторис на пошук води в Карантинній балці. На ці роботи були відпущені досить значні кошти – 42 691 руб. 40 коп. Інженер Гаюї облаштував на східному схилі Карантинної балки міну (підземну галерею) для збирання води, довжиною 90 сажнів. Крім того, за дорученням графа Воронцова, вивчалось питання про проведення води з

колоній Великої та Малої Акаржі і Татарки. У 1829 р. барон Шабло пропонував місту провести за власні кошти воду з Рашковського фонтану за право концесії всього цього водогону на 50 років.

На жаль, всі вище перераховані проекти та роботи подальшого розвитку не отримали. Місто продовжувало користуватись ставками, колодязями та цистернами. Шукали навіть фонтани, що вціліли в Хаджибеї від турецьких часів. Так, у 1829 р. був розкритий фонтан біля Херсонського спуску, що отримав пізніше назву «Когановський». На жаль, згодом це джерело висохло внаслідок зсуву ґрунту на схилі. До речі, у 1874 р. вода в ньому з'явилась, але аналіз її був незадовільний (забруднення органічними сполуками). Його закрили для водокористування, а воду відвели у водостік.

Близько 1830 р. всі пошуки місцевих фонтанів припинились. На той час, здавалося, знайшовся спосіб забезпечення міста водою – артезіанською. Так, французький інженер Шатільон запропонував свої послуги на облаштування артезіану. За тим, під головуванням самого графа М.Воронцова було створене Товариство артезіанських фонтанів. Вже 24 лютого 1831 р. у Карантинній балці була закладена перша свердловина, що досягла глибини. На жаль, обвал зупинив роботи і свердловина мала глибину лише 76 футів. Більше відомостей про цю свердловину не збереглося. А у 1833 році припинило своє існування і Товариство – з причин відсутності коштів і за умов, що Уряд імперії зайнявся справою буріння свердловин у Новоросійському краї. Для цього була запрошена з Франції компанія «брати Флаша та К<sup>о</sup>». Один з

братів розпочав 22 січня 1832 р. роботи з буріння нової свердловини в Карантинній балці, глибина якої сягала 672 фути. Роботам постійно заважали обвали і вони були припинені 28 лютого 1833 р. за наполяганням графа Канкринна, що вважав їх безперспективними. Загалом на цю роботу було витрачено до 100 тис. рублів, а вода не була отримана!

Незважаючи на невтішні результати уряд знову починає пошуки води за допомогою буріння, але в більш низинних частинах міста. Нова артезіанська свердловина глибиною 300 футів була закладена у 1834 р. інженером Гаюї у Водяній балці біля ставка. Ця свердловина давала воду непоганої якості, хоча її було недостатньо по кількості. Цією свердловиною досить довго користувались для водопостачання міста, аж до відкриття Дністровського водогону.

У 1836 р. архітектор 2-ї частини міста при Будівельному комітеті Георгій Торрічеллі зробив градоначальнику Олексію Льовшину пропозицію з облаштування на Олександрівській площі міста величезної цистерни, ємністю 10 тис. сорокавідерних бочок. Він підкреслив, що деякі місцеві громадяни згодні заснувати для цього Товариство на акціях, але за умови, що цистерна буде використовуватись виключно Товариством протягом 15 років, а потім стане власністю міста. Торрічеллі навіть склав проект та кошторис цистерни, але він не був використаний. У тому ж році Микола Гижицький надав градоначальнику пропозицію з облаштування в Карантинному та Водяному ярах великих

цистерн для накопичення атмосферних та джерельних вод. Він доводив, що таким чином місто буде забезпечене водою з одночасним осушенням вулиць. При цьому автор підкреслював, що таким чином, за умов реалізації проекту, градоначальник Льовшин спорудить собі рукотворний пам'ятник, що переживе віки. Градоначальник відповів, що дякує за проект, але таких коштів у міста немає.

В 40-х роках ХІХ сторіччя архітектор Скудіарі склав проект на проведення води з моря на поливання вулиць (був відхилений). У 1856 р. архітектор Далавка разом з портовим гідротехніком Апостолі знову склали проект такого ж гатунку. Під час розгляду цього проекту пан Тройницький запропонував досить значні кошти по цьому проекту (близько 6000 руб.) використати для прокладання водогону з Рашковського фонтану. При цьому мешканці отримали б прісну воду замість морської. З цього приводу тодішній Новоросійський та Бессарабський генерал-губернатор граф О. Строганов наказав домовитись з Начальником Учбового Округу про призначення одного з професорів-натуралістів Рішельєвського ліцею для виконання докладного дослідження водоносності Рашковського фонтану спільно з інженер-полковником фон-Енденом. Лише після цього скласти проект. І знову безрезультатно. Слід підкреслити, що в ті часи в місті вже декілька років діяв приватний водогін, збудований ще за графа Воронцова з Великого фонтану. Мова йде про так званий водогін Ковалевського. Ініціатором будівництва цього водогону були: чиновник Пішон та відставний ротмістр Віттенберг. Вони взяли в оброчне користування на 36 років у Товариства колоній джерело в 12

верстах від міста – «Великий фонтан». Контракт було укладено 2 квітня 1834 р. Він передбачав право підприємців провести за власний кошт воду від цього джерела в місто. Умовами контракту від 1834 р. передбачалося заснування в місті водосховища. При цьому, підприємці обіцяли місту безплатне користування водою для військового шпиталю та сирітського притулку в кількості до 10 бочок на добу, а також до 3000 бочок на випадок пожеж. Тим не менш, лише через 9 років, 11 травня 1843 року, генерал-губернатор дав дозвіл на побудову басейну біля тюремного замку. Незважаючи на перепони, підприємці у 1845 році розпочали будівництво башти біля джерела. Незабаром справи у підприємців стали зовсім кепські та на допомогу їм з 1847 р. з'явився таганрозький купець Тимофій Ковалевський, який після смерті Пішона у 1849 р. став компаньйоном Вітенберга<sup>[4]</sup>.

У тому ж році, на березі моря була збудована машинна будівля для двох парових машин, отриманих з Англії. В декількох десятках сажнів від берега, на висоті 30 сажнів над рівнем моря була встановлена водонапірна башта висотою 21,5 сажнів. Вода в башту нагніталась насосами і звідти йшла в місто по чавунному водогону довжиною 11,3 версти. В місті біля Черепеннікового мосту (перекинутий через канаву Зовнішнього бульвару), в кінці вул. Арнаутської, поряд з базаром був облаштований резервуар у вигляді цегельної каланчі. Вперше вода була пущена в цей резервуар у 1853 р. Згодом вона була розведена з нього ще у 8 менших резервуарів в різних частинах міста. Незабаром трапилась нова біда – машинна будівля потріскалась від обвалу берега і її довелося розібрати та побудувати трохи далі нову.

Звичайно, водогін Ковалевського, як його пізніше назвали, був прообразом першого централізованого водогону, адже він мав всі його ознаки. На жаль, він теж не задовольняв потреби міста у воді. Спочатку водогін давав 91 тис. відер води на добу та вже у другій половині шестидесятих років XIX сторіччя водозабір зменшився і коливався від 44 тис. до 56 тис. відер на добу. В місті знову з'явилися водовози. І знову згадали про воду для міста з річок Дністер та Південний Буг. Так М.Воронцову, ще в 20-ті роки XIX сторіччя, був представлений проект інженер-полковника Шишова про проведення судноплавного каналу з Дністра до Одеси. Однак перевагу надали Південному Бугу. У 1826 р. запрошений М.Воронцовим англійський інженер Уптон чотири роки присвятив розробці проекту водопостачання міста цієї річки. На водопостачання з Південного Бугу за розрахунками Уптона було потрібно 10 млн. руб. Водогін складався з відкритого каналу довжиною 255,5 версти, підземних каналів довжиною 22 версти та кам'яних водоводів на кам'яних підвалинах – 4,5 версти. Грандіозний комплекс, навіть за сучасними мірками.

Граф М.Воронцов вважав, що вартість цього грандіозного комплексу можна скоротити до 5 млн руб., якщо роботи доручити військам. Та Головне Управління шляхів сполучення знайшло, що «страшное предприятие» Уптона обійдеться державі не менш, ніж у 65 млн руб., і він був відхилений. До речі, принаймні одна водогінна споруда інженера Д.Уптона збереглась у м. Севастополі дотепер,

щоправда тільки її залишки. Мова йде про кам'яний акведук на південному узбережжі Північної бухти через Апполонову та Ушакову балки міста, що був ним збудований в середині XIX сторіччя.

У березні 1831 р. відносно проекту Д.Уптона було прийнято Височайше повеління «оставить до удобного времени». Одночасно ця ж комісія, що розглядала проект Уптона, визначала перевагу р. Дністра перед Південним Бугом. Слід також відзначити, що ще у 1828 р. графу Воронцову був наданий проект одеського купця Тихова з Дністровським водозабором. Але він також був відхилений за відсутності коштів. А замість нього пропонувалося прокласти за 300 тис. руб. Водогін з Малого фонтану (теж не здійснено). Однак, Тихов був глибоко переконаний в доцільності свого проекту. Тому, в 1838 р. (через 10 років) знову звернувся до керівництва міста з своєю пропозицією. Крім того, він аргументував проект тим, що його вартість становитиме близько 2 млн руб., а вартість водогону з Малого фонтану – 1,5 млн руб. При цьому джерело фонтану ненадійне щодо дебіту.

Проект Тихова вдруге визнали недоцільним, а вартість його оцінили в 11,25 млн руб. Тихову, від імені графа Воронцова подякували за участь в громадській справі, а проект передали до архіву. Одначе думка Тихова, викладена в його проекті, не згасла! Через 18 років, вже за часів графа Строганова, надійшов проект Герсеванова з запискою «О водоводе от Днестра к Одессе».

Поміщик Катеринославської губернії, генерал-майор Герсеванов був згоден, що Дністровський водогін коштуватиме недешево. Але, він запропонував, що коли уряд надасть в розпорядження міста на 50 чи 60 років землі, що лежать в межах однієї версти з обох боків проектованого водогону від с. Маяки до Одеси, то можна буде облаштувати штучне зрошення полів. Землі з поливом, при цьому можна здати в оренду. При цьому борги на побудову водогону можливо за цей час покрити. Водогін за бажанням можна побудувати менш ніж за 2-3 роки (що дійсно підтвердилась на практиці згодом!). На жаль, проект Герсеванова, досить оригінальний, також був відхилений з поміткою «к сведению».

Та незабаром в Росії розпочалося інтенсивне промислово-економічне зростання. Звичайно, в місті знову згадали про водогін. У 1859 р. з'являється новий проект заснування компанії ОдеськоДністровського водогону. Статут її був Височайше затверджений 14 травня 1861 р. В якості засновників Товариства були: граф Е.Т. Баранов, граф М.Д. Толстой, дійсний статський радник А.І. Калемін, одеський купець 1-ї гільдії і почесний громадянин С. Яхненко, банкір І. Ефрусі та П. Я. Сороченков, І. Ходарковський, М. Ерікс.

Водогін повинен був мати довжину до 80 верст, з них 30 верст від Маяків до міста і 50 верст по місту. Фільтр мав проектну продуктивність – 600 тис. відер води на добу.

Йшли довгі перемовини між засновниками Товариства та Міською думою. Але, після того, як Товариство домоглося



від міста 50-річної концесії, міський Голова С.С. Яхненко (він же засновник Товариства) оголосив, що вимоги Товариства не відповідають інтересам міста, представником якого він є та вийшов з Товариства. Нарешті, після безлічі розглядів, засідань і обговорень, у вересні 1864 р. Дума прийняла рішення визначити Товариство не існуючим, таким, що не виконало свої обіцянки, з правом повторного звернення.

400рх

Нарешті, міська Дума, на засіданні 1 березня

1866 року, прийняла рішення про укладання контракту з Товариством. Але, в цей же час, з'явилася ще одна компанія – Товариство інженерів і будівельників гідротехнічних споруд в Лондоні – «Сімпсон і К<sup>о</sup>», яка запропонувала збудувати водогін за власний рахунок. Головна умова цієї компанії – концесія на 75 років за умови купування містом щорічно води на 10 тис. рублів, або 5 коп. за сорокавідерну бочку. Мешканцям вода відпускалася б не дорожче 12 коп. за бочку, плата за водопій худоби – ½ коп. за голову. На гасіння пожеж – безоплатно. Через 75 років водогін переходить до міста безкоштовно. Ще передбачалися терміни будівництва, залогова платня та інші умови. Тому, перемовини знову знайшли у глухий кут. Новий міський голова М.О. Новосельський, тим не менш, оголосив новий конкурс на облаштування водогону. Надійшли пропозиції декількох іноземних компаній, а також від архітектора Шмакова. Він запропонував створити штучний резервуар для накопичення дощових вод в районі з'єднання Дальницького та

Безіменного ярів в 15 верстах від міста. Від нього пропонувалася провести водогін продуктивністю 150 тис. відер на добу в 12 пунктів міста. Вартість робіт з облаштування водогону він оцінив у 714 тис. рублів.

Дума прийняла рішення 19 серпня 1868 р. про необхідність виконання попередніх вишукувань, на що було асигновано з міського бюджету 10 тис. руб.

У вересні 1868 р. в Міську Думу надійшов проект Дністровського водогону громадянина Північно-Американських Штатів Еміля Енгельмана. Він погоджувався виконати цей водогін за власний кошт на суму 2,5-3 млн руб. За три роки побудувати споруди, з розрахунку продуктивності – 1,5 млн відер на добу. Проект відхилили.

Тим часом М.О. Новосельський розробив за допомогою міських служб технічні умови щодо нового водогону.

Інженери Домінікан та Головачов склали за його дорученням технічний проект водопостачання Одеси. Вартість водогону за цим проектом становила 3,6 млн руб., за довжини мережі – 130 верст і продуктивності 1,5-2,0 млн відер на добу. Для прийняття рішення знову була обрана водопровідна Комісія.

На засіданні 11 листопада 1869 року Дума прийняла всі висновки Комісії та рішення про міську позику на будівництво. 10 серпня 1870 року Дума встановила новий кінцевий термін для прийняття пропозицій від підприємців. Таких пропозицій надійшло загалом 17. Однак, Комісія визнала вигідним для міста пропозицію московського купця

Вільгельма Швабена та підприємця Джона Моора. Вони відразу ж внесли в Державний банк задаток у 281, 6 тис. руб. Знову були узгоджені умови договору. Строк концесії був встановлений 60 років. Характерною умовою договору було: ліквідацію пошкоджень на водогоні підприємці зобов'язувались проводити протягом 48 годин. За невиконання терміну вони виплачують штраф за першу добу – 500 руб., за другу – 1000 руб., за третю – 2000 руб. Чи не правда, суворі умови, як на наш час! Остаточо контракт з підприємцями Швабеном і Моором місто підписало 19 грудня 1870 року.

4 жовтня 1871 року надійшов Височайший указ про відчуження земель під водогін, а 14 грудня 1871 року підприємцям було надано право протягом трьох років безмитного завою зза кордону машин, труб, обладнання та матеріалів. 2 листопада 1871 року була закладена резервна водогінна станція біля Чумної гори. Тим часом, в Лондоні, 22 березня 1872 року було засноване Одеське Водопровідне Товариство з капіталом 1 млн. 048 тис. фунтів стерлінгів.

У червні 1872 року розпочались роботи на Дністрі, а вже 22 вересня 1872 року почалось прокладання мережі в місті. Новий водогін було урочисто відкрито і освячено 9 вересня 1873 року. З цієї нагоди о 12 годині на Соборній площі Одеси був молебень і відкриття фонтану (який, на жаль, не зберігся в первісному вигляді).

Такою була довга, майже сторічна боротьба одеситів за велику воду з Дністра. Ми навмисне навели досить докладну

історію Дністровського водогону, аби підкреслити всі складнощі та драматизм подій. Звичайно, історія Дністровського водогону – це лише частина історії Одеського водогону, хоча і визначна. Адже Дністровський водогін, за висновками фахівців, був найбільш досконалим і потужним на той час на теренах Російської імперії. Тому не випадково, що саме цей новий водогін став вирішальним аргументом щодо рішення про місце проведення чергового IV-го Російського Водопровідного з'їзду. «Змагалися» міста Київ та Одеса. Перемогла «Південна Пальміра».

### **Джерела та література**

1. ↑ Платс И.О. Исторический очерк развития водоснабжения города Одессы / Сообщение инженера Платса И.О. на IV-м Русском водопроводном съезде в г. Одессе, 4-11 апреля 1899 г., в Трудах Русских водопроводных съездов. – С. 23-43.
2. ↑ Водопроводы русских городов. Краткое описание, составленное по данным, собранным в 1910 г. Постоянным Бюро Русских Водопроводных съездов, инженер-технологом Ф. А. Даниловым. М., 1911. – С. 27-31.
3. ↑ Платс И.О. Исторический очерк развития водоснабжения города Одессы / Сообщение инженера Платса И.О. на IV-м Русском водопроводном съезде в г. Одессе, 4-11 апреля 1899 г., в Трудах Русских водопроводных съездов. – С. 23-43.
4. ↑ Водопроводы русских городов. Краткое описание, составленное по данным, собранным в 1910 г. Постоянным Бюро Русских Водопроводных съездов,

инженер-технологом Ф. А. Даниловым. М., 1911. – С. 27-31.

1. Платс И.О. Исторический очерк развития водоснабжения города Одессы / Сообщение инженера Платса И.О. на IV-м Русском водопроводном съезде в г. Одессе, 4-11 апреля 1899 г., в Трудах Русских водопроводных съездов. – С. 23-43.

2. Водопроводы русских городов. Краткое описание, составленное по данным, собранным в 1910 г. Постоянным Бюро Русских Водопроводных съездов, инженер-технологом Ф. А. Даниловым. М., 1911. – С. 27-31.

*Валентин Кобзарь*

## **Одесский Днестровский водогон: Как все начиналось**

*Статья освещает историю основания Одесского централизованного водопровода, особенно строительство Днестровского водогона.*

**Ключевые слова:** *И.О. Платс, Рашковский фонтан, водопровод Ковалевского, Днестровский водопровод.*

*Valentin Kobzar*

## **Odessa Dnestrovskiy Plumbing: How It Began**

*The article is about history of the foundation of Odessa's*

*watersupply, especially building Dnistrovsky one.*

***Key words:*** *I.O. Plats, Rashkovskiy fountain, Kovalevskiy watersupply, Dnistrovskiy watersupply.*

# About this digital edition

This e-book comes from the online library [Wikisource](http://wikisource.org)<sup>[1]</sup>. This multilingual digital library, built by volunteers, is committed to developing a free accessible collection of publications of every kind: novels, poems, magazines, letters...

We distribute our books for free, starting from works not copyrighted or published under a free license. You are free to use our e-books for any purpose (including commercial exploitation), under the terms of the [Creative Commons Attribution-ShareAlike 3.0 Unported](http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/)<sup>[2]</sup> license or, at your choice, those of the [GNU FDL](http://www.gnu.org/copyleft/fdl.html)<sup>[3]</sup>.

Wikisource is constantly looking for new members. During the realization of this book, it's possible that we made some errors. You can report them at [this page](#)<sup>[4]</sup>.

The following users contributed to this book:

- Arxivist

- 
1. [↑ http://wikisource.org](http://wikisource.org)
  2. [↑ http://www.creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0](http://www.creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0)
  3. [↑ http://www.gnu.org/copyleft/fdl.html](http://www.gnu.org/copyleft/fdl.html)

4. [↑](http://wikisource.org/wiki/Wikisource:Scriptorium) <http://wikisource.org/wiki/Wikisource:Scriptorium>